

**EMPLOYMENT
NEW ZEALAND**

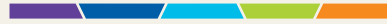
Alafua mo faatofāla'iga i galuega



**MINISTRY OF BUSINESS,
INNOVATION & EMPLOYMENT**
HĪKINA WHAKATUTUKI

New Zealand Government

EMPLOYMENT NEW ZEALAND



Faafitiga: Ua saunia atu i leni tusitusiga se aotelega o nisi o aiātatau ma matafaioi pito maualalo faalegaluega, e aiaia e le tulafono mo pule o galuega ma tagata faigaluega, e pei ona amata mai i le aso 1 Aperila 2019. E lē tuua'ia le Matagaluega o Pisinisi, Atina'e Fou ma Galuega pe a iai ni pefea e tulai mai ona o ni faamatalaga o loo i leni tusitusiga, poo ni mea sese o iai poo ni mea ua tuueseaa.

5448_1 Fepuari 2020 • ISBN • 978 1 99 001900 5 (online)
978 1 99 001901 2 (print)

www.employment.govt.nz | 0800 20 90 20

Afio mai

O le ā lau mea e fai pe afai e iai ni ou faafitauli i le galuega?

Na e taumafai e talanoa i lou pule, se tagata faigaluega poo se tagata lua te faigaluega faatasi, ae peitai o loo tulai mai pea le faafitauli. E foliga mai sa lei sa'o le faamaloloina o oe pe na e lagona ua tataua ona e tuua le galuega ona o le tele o mafatiaga ua oo ia te oe e mafua mai nei faafitauli tau i le galuega. Pe atonu e lē o fetau amioga a lau afaigaluega ma mea e te manatu e tataua ona iai.

E mafai ona e maua se fesoasoani mai le auunaga faatofāla'iga e leai se totogi a le Employment New Zealand. O lenei auunaga e faafoeina e le Ministry of Business, Innovation and Employment (MBIE). E mafai e a matou tufuga o faatofāla'iga ona fesoasoani i pule o galuega ma tagata faigaluega e saili lava e latou se vaifofo mo o latou faafitauli i le va feagai ai faalegaluega.

O le a le faatofāla'iga?

O le Faatofāla'iga (mediation) o se auala e **saogalemu, e lē faamallosia ma e malupuipuia** e mafai ai e pule o galuega ma tagata faigaluega ona faatalanoa o latou faafitauli i galuega, faatasi ai ma le fesoasoani mai se tagata e galue tutoatasi (se tufuga o faatofāla'iga (mediator)) ma taumafai e saili lava e latou se vaifofo mo nei faafitauli.

O le a le tiute a le tufuga o faatofāla'iga?

- › e faamatala pe faapefea i tagata nei ona talanoa ma le saogalemu e uiga i o latou faafitauli
- › e fesoasoani i tagata nei ina ia malamalama le tasi i le isi i o latou manatu faaalua ma saili se vaifofo e mafai ona taufai malilie uma i ai
- › e tusia se vaifofo ua taufai malilie i ai mai le latou faatofāla'iga e avea o se "Pinefaamau o le Faaleleiga (Record of Settlement)" (konekarate faaletulafono)

O ai e mafai ona talosaga mo se faatofāla'iga?

Soo se tasi e iai ni ona faafitauli tau i le galuega, e aofia ai tagata mai fafo, fanau aoga, tagata e iai o latou visa faigaluega le tumau, konekarate ma ni sui auai.

E fia le tau?

E leai se totogi mo le faatofāla'iga.

E faapefea ona ou talosaga mo se faatofāla'iga?

1. Siaki pe ua malie le isi tagata o loo aafia i se faafitauli tau i galuega e fai se Faatofāla'iga.
2. Pe afai ua malilie i ai, e mafai ona fai lau talosaga i luga o le upega tafailagi **www.employment.govt.nz/request-mediation**, pe tagai i le www.employment.govt.nz ma saili mo le 'Request Mediation' ma faatumu le pepa talosaga i luga o le upega tafailagi (online form).



3. Ina ia mautinoa ua matou faamalieina ou manaoga, faamolemole, logo mai matou pe afai e iai ni aganuu poo ni manaoga tumau e tatau ona matou amanaia pe a faatulaga le faatofāla'iga.
4. Ave faatasi uma i ai soo se tusitusiga poo ā lava nisi mea e lagolagoina ai lau talosaga. E aofia ai se konekarate mo galuega, imeli, o mafuaaga ua e talosaga ai mo se faatofāla'iga, ma ni faamaumauga mai nisi fonotaga sa e faatinoina.
5. A mae'a ona ave i totonu lau talosaga, o le fesootai mai le vaega o faatofāla'iga ia te oe e faatulaga se aso ma le taimi mo le faatofāla'iga.
6. Afai e lē manao le isi itu e auai i le faatofāla'iga, e mafai ona e talosaga i le Employment Relations Authority mo se vaifofo o lou faafitauli. Tagai i le www.era.govt.nz mo nisi faamatalaga.

O le a se mea e tatau ona ou faia a'o lei faatinoina le faatofāla'iga?

Ae lei oo i le aso o le faatofāla'iga, ia e faamautinoa:

- › ua uma ona tusitusia i lalo sina tusitusiga puupuu o le aotelega o lau mataupu
- › ia iai uma pepa tāua ia te oe (e pei o maliliega faalegaluega, taimi ma faamaumauga o lou totogi, tusi ma imeli)
- › mafaufau pe faapefea ona e talanoa e uiga i faafitauli ma nisi mea e te fia talanoa ai. O le tusia i lalo o le a fesoasoani ia te oe ina ia manatua mea uma
- › ia e malamalamaga lelei i le vaifofo e te talitonu e tatau ona iai.

E lē tau moomia ona e lavalava lelei mo le faatofāla'iga, e fai mai lava ou ofu e masani ona e laei ai i aso taitasi.

O ai e mafai ona auai i le feiloaiga mo le faatofāla'iga?

O tagata e mafai ona auai i le faatofāla'iga e aofia ai le tufuga o faatofāla'iga ma i latou o loo mananao e soalaupule se faafitauli i galuega (o itu poo tagata o loo aafia (parties)). Atonu poo le pule o le falefaigaluega poo se tagata faigaluega, pe atonu o ni tagata faigaluega se toalua. O ono aumai e i latou nei se tagata e faufautua, se loia, se sui mai le iuni, sui mai le aiga ma/poo se tagata e fesoasoani.

Pe tutusa le alu i se faatofāla'iga ma le alu i se faamasinoga?

Leai. E lē tutusa le faatofāla'iga ma le faagasologa o se faamasinoga. O le faatofāla'iga e pei o se feiloa'iga e talanoa ai itu o loo aafia ma le tufuga o faatofāla'iga e uiga i faafitauli ma taumafai e saili se vaifofo e foia ai nei faafitauli.

E manaomia sa'u loia?

E pule lava oe pe e te finagalo e aumai se isi e fai mou sui. E mafai lava ona e sau na'o oe i le faatofāla'iga. Ae peitai, afai e fefeu le mataupu, o nisi e auai e fai mou sui, e pei o ni faufautua i galuega, o iuni, o loia mo faalapopotoga o falefaigaluega poo loia mo mataupu tau galuega e mafai ona fesoasoani atu e folasia lau mataupu – e pei o le tuufaatasia o mea moni e fai ma faamaoniga, ma le mea o loo ta'ua i le tulafono e tusa ai o au aiātatau ma au matafaioi.

O nisi e fai mou sui e ono taugata o latou totogi. O sui mai le luni o tagata faigaluega e masani ona leai se totogi.

O le a le mea e tupu i le aso o le faatofāla'iga?

1. O le a e mauaina se tusi mo le aso, taimi ma le nofoaga o le faatofāla'iga. Pe a e taunuu atu iinā, o le a ave oe i se potu. O le a faafeiloai ma faailoa mai e le tufuga o faatofāla'iga i latou ma faamautinoa o loo lelei mea uma mo oe. O le a ia talanoa taitasi atu i isi itu o loo aafia.
2. Afai ua sauni oe, o le isi itu faapea le tufuga o faatofāla'iga, o le a faapea loa ona talanoa faatasi uma tagata o loo iai i lena lava potu (se'i vaganā e te lē manao e faia faapena). O le a amata loa e le tufuga o faatofāla'iga le faasologa o le faatofāla'iga. O le a aofia ai le tuuina atu o le avanoa i vaega taitasi e talanoa mai ai e faatatau i faafitauli mai lo latou silafia ma faamatala pe faapefea ona latou mananao e foia le faafitauli.
3. A mae'a ona faasoā mai itu taitasi, e mafai ona latou talatalanoa faatasi, ma o le a faafoeina lea e le tufuga o faatofāla'iga. O le a faamalosī'au atu le tufuga o faatofāla'iga i vaega uma ina ia mafaufau pe faapefea ona foia le faafitauli.
4. O se vaega o lenē faagasooa e ono faatalatalanoa ai e le tufuga o faatofāla'iga vaega taitasi i taimi eseese. O nei faatalatalanoaga e tapu lava i le na'o le va o le tufuga o faatofāla'iga ma vaega taitasi o loo aafia.
5. O le a fesoasoani le tufuga o faatofāla'iga i itu taitasi ina ia mafaufau i se vaifofo e talafeagai, pe ole a le mea e tula'i mai pe afai ua lē mafai ona foia le faafitauli i le taimi o le faatofāla'iga.
6. O le a tuuina e le tufuga o faatofāla'iga le avanoa i itu taitasi e fai ai se malologa ina ia mafaufau ai i mea ia sa faafofoga i ai a'o tolalau, ae o ā foi ni filifiliga latou te ono faia, pe ina ia talanoa patino ai na'o latou ma tagata o loo auai e fai ma o latou sui poo se tagata fesoasoani.

O ai e faia le talanoaga?

O le a fai e oe, o le isi vaega ma le tufuga o faatofāla'iga. E seāseā ona tautatala tagata fesoasoani i le taimi e faatasitasi uma ai itu mo talanoaga ae mafai ona fesoasoani i taimi o talanoaga e lē faalauaitēlea. O i latou o loo fai ma sui e masani ona talanoa e fai ma sui o a latou tagata ae o sao e pito sili ona tāua e aumai i itu o loo talosaga.

O le a le umi e faia ai le faatofāla'iga?

O faatofāla'iga e feiloa'i faafesaga'i e masani lava ona oo atu i le tolu i le fā itula ae afai o ni faafitauli e fai sina faafeufeu e masalo e aso atoa e tau fofō ai.

O a ni mea e sili ona tāua ou te maua mai pe a uma se faatofāla'iga?

Ia sauniuni e:

- › faalogo i le faasoa mai o manatu a le isi tagata/vaega ma talia o lo latou lea manatu faaalua i le faafitauli, e tusa lava pe e te lē ioeina lo latou manatu
- › faamatala ou manatu faaalua i le faafitauli
- › ia e faamaoni ma tatala ou manatu i le mea na tupu
- › ia faaata oe i le tulaga o le isi tagata ma feutaga'i ma se tofa tatala i le foiaina o le faafitauli.

O le a le mea e tupu pe a mae'a le faatofāla'iga?

Pe afai e iai se maliliega

O le a tusia ai e le tufuga o faatofāla'iga mea uma na malilie i ai itu uma e lua e avea o se Pinefaamau o le Faaleleiga. E mae'a loa ona sainia e itu uma faapea ma le tufuga o faatofāla'iga, ua avea loa lenei maliliega ma faamaumauga e lē faalauaitēleina, ua matuā faamausalīina, o le iuga faaii lea ma ua aloaia faaletulafono e ala i le faamasinoga.

O le a tuuina atu ia te oe e le tufuga o faatofāla'iga se kopi o le maliliega e te alu ma oe. Ua tatau loa i itu uma e lua ona faatino mea ua latou malilie i ai ina ua latou sainia le maliliega.

Faamata e mafai ona ou ta'uina i isi tagata lenei faatofāla'iga poo le pinefaamau o le faaleleiga?

Leai, e lē mafai ona e talanoaina ma isi tagata mea sa ta'ua i le faatofāla'iga ma ua malilie i ai i le Pinefaamau o le Faaleleiga. O le faatofāla'iga e lē faailoaina faalauaitēle.

Afai e suia lo'u mafaufau i se taimi mulimuli ane

O le Pinefaamau o le Faaleleiga, lea na sainia e le tufuga o faatofāla'iga o le maliliega faaii lena. E lē mafai ona e aveina lenei mataupu i le faamasinoga pe afai e toe sui lou mafaufau. Ia e faamautinoa lelei ua e malamalama i mea uma ua e malie i ai a'o lei sainia le maliliega.

Afai ae solia e se itu le maliliega

Afai e lē faia e se itu mea o loo ta'ua i le Pinefaamau o le Faaleleiga (e pei o le lē faia o se peimeni sa tatau ona totogi pe ua faailoa atu foi i isi tagata le iuga ua malilie i ai), e mafai loa e le isi itu ona talosaga i le Employment Relations Authority poo le Employment Court ina ia faia e le isi itu mea ua uma ona malilie i ai e faia. E mafai foi ona e logoina le tufuga o faatofāla'iga e talanoa i le isi itu e uiga i le faatinoina o mea uma ua malilie faatasi i ai.

Afai e lē mafai ona malilie itu uma i se vaifofo

E ono tatau la i itu uma ona:

- › talosaga i le tufuga o faatofāla'iga e fai mai sana **fautuaga (recommendation)**. Afai e le au'ese ai se itu o itu uma e lua i le fautuaga (a'o le'i uma se taimi fa'atapula'a ua faatulagaina), ua aveā loa ma maliega faaiū, ua matuā faamausalīina ma aloaia faaletulafono, pe
- › talosaga i le tufuga o faatofāla'iga e na te faia se **faaiuga (decision)**. O le faaiuga lena o le a aveā ma maliega faaiū, ua matuā faamausalīina ma aloaia faaletulafono
- › talosaga i le **ERA** (Employment Relations Authority) mo se faaiuga (e ta'ua o le faamautuina (determination)) i luga o faafitauli. E tūpā e le ERA se tupe e totogi mo le latou auunaga. Mo le siakiina o tupe totogi i le taimi nei ma faamatalaga poo ai e mafai ona talosaga i le ERA tagai i le **www.era.govt.nz/forms-and-fees**

FAAMAUMAUGA:

1. Afai e iai nisi suiga e toe fai pe ua faia se tou maliliega ma le isi itu, o oe la **e tatau** ona fesoota'ia le vaega mo Auaunaga Faatofāla'iga (Mediation Services) **i se taimi vave**.
2. Afai e iai nisi au fesili tagai ane i le: **www.employment.govt.nz** pe vili le matou Service Centre i le 0800 20 90 20 ma o le a matou fesoasoani atu ia te oe.
3. E mafai foi ona e maua ni faamatalaga e uiga i au aiātatau faalegaluega, o le ERA ma le Employment Court pe a e tagai i le **www.employment.govt.nz**. O loo maua ia matou puna'oa mo aiātatau faalegaluega ma tiutefai i le tele o gagana eseese.

